

АЛЕКСАНДАР ПЕТРОВИЋ

КО ВЛАДА ИСТОРИЈОМ?

О „Магбету” и медијима као једном личном искуству

САЖЕТАК: Шекспир у *Маџбејџу* открива присуство натприродних сила које непосредно управљају током драмске радње. Он непросвећено указује да без њиховог делања ток не би могао ни да се покрене, ни да тече, нити да се разреши. Оне су надмоћне, а Магбет, главни јунак, у односу на њих игра споредну улогу у историји коју ствара. На том трагу писац, тумачећи *Маџбејџа* и ослањајући се и на лично искуство, покушава да себи пружи одговор на питање ко заиста влада историјом.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Шекспир, Магбет, вештице, историја, медији, монополност, технологија.

*И ја, Данило,
сам видјех уйвару
а људи циџо бејаху са мном
не видјеше је, али их ѿоџаде
сѣрах велик, ѿе ѿобјеџоше и сакрише се.*

Књига пророка Данила, 10.7

Шекспир и обрти његових драма суочавају нас с великом драмом историје и њеним основним питањем *ко влада*. У његовом делу су истовремено сабрани божанска апотеоза и самртна грозница живота. Владати изгледа као опијеност апсолутне воље која побеђује очај бачености у свет. Али да ли, пита се Шекспир, и поред све моћи над светом владари нису друго до глумци који на сцени изговорају само покоји монолог пре него што их неки худи удес заувек однесе? Да ли их заиста покреће њихова воља

Цошуа Рејнолдс, Магбей, четврти чин, прва сцена

или нека сила изван њих, скривена добро и у својој објави? У антици се јасно осећала тајна моћи када се Цар Едип, као пре њега Сфинга, стрпоштао с трона и када се иза стргнутих кулиса видео велики поредак равнотеже који је разрешио историјски ужас његовог дела. И нико се није питао даље. Било је сувише јасно с ким се Едип суочио. Покушај да се тајна Сфинге реши својом вољом, без свести о натприродном, и да се тако овлада светом, увек је водио суноврату. А тако је било и у свим временима, тако да су протагонисти остајали сами на позорници усред сабласне језе, без решења. Магбета је опуномоћио само злочин и то је, чини се, цела историја: убити свог добротвора и подло преузети власт или, општије речено, убити оно што не схватамо и до чега не додацујемо, и устоличити човека спремног на све нискости према небу и гордости према земљи да би одржао своју владавину. Историја је заправо стање без равнотеже и поретка. Зато је пред Шекспиром и његовим читаоцем пре свега задатак суочења с историјом која своју слабост пред тајном живота прикрива непрестаним обртима успона и падова. Шекспир тражи смирење пред пробитачном превртљивошћу, сабраност у унутарњем свету и поштен обрачун читаоца са собом јер ће иначе у *Магбейу* гледати само борбу за

власт не видећи ко заиста влада. Они који се боре за власт не владају собом. Шекспир је у *Маџбети* то успео најсажетије да искаже. То је најкраћа његова драма, а на тој привидно неутралној чињеници засновано је ово њено тумачење, нехотице започето пре неколико деценија на другој години студија светске књижевности.

Слушао сам тада два семестра предавања посвећених проучавању Шекспировог дела. Било је бескрајно досадно јер је предавач био изгубљен у својим белешкама не налазећи пут ни до Шекспира ни до слушалаца. Поред тога био сам још под утиском Софокла с прве године, трагичне равнотеже и препознавања *Цара Едија* и чинило ми се да Шекспир својим узбурканим заплетима не досеже неразориву статику Софоклове трагичке конструкције. Стога, када је требало изабрати тему за семинарски рад, приступио сам егзактном проучавању Шекспировог дела. Циљ мог истраживања био је ограничен на тачно утврђивање која је Шекспирова драма најкраћа, да бих се што лакше ослободио баласта курса. То није било тешко утврдити јер су Енглези у потпуности посвећени пребројавању и евиденцији количине и броја. Још Лаза Костић утврђује да су Енглези „рачунарски народ”.¹ Лако сам утврдио да је тражена драма управо *Маџбет*, најкраћи Шекспиров комад. Веровао сам да сам направио добар избор, али није ми требало много времена да увидим да сам се љуто преварио. И сада још чувам коментаре које сам био принуђен да сакупим јер без њих није било могуће разумети старински језик *Маџбети*, који у себи носи вековима нагомилане лингвистичке и антрополошке слојеве. Својом лако-мисленошћу тако сам себи поставио тежи задатак него што сам могао да помислим. Али нисам имао куд, прочитао сам мноштво коментара, написао семинарски рад посвећен леди Магбет и све брзо заборавио.

Тај заборав је потрајао дуго, све до 2016. године, када се славило пола миленијума присуства Шекспира и Сервантеса у европској култури. Почео сам да пишем о Сервантесу, али сам већ на почетку схватио да нећу моћи да напишем рад о њему без Шекспира.² Сваком реченицом коју сам исписивао о Сервантесу био сам све ближи Шекспиру, осећајући да се нешто давно заборављено пробија из мене и да безусловно тражи свој лични израз. Када сам почео да пишем, за кратко време, у једном даху написао сам три

¹ Лаза Костић, „Основно начело”, 81.

² Александар Петровић, Данко Камчевски, Александра Стевановић, „Донкихотизам без краја”, у: *Идентитет, мобилност и ѡерсијективне у ситудинама језика, књижевности и културе*, Филолошки факултет у Београду – Факултет за пословну администрацију Универзитета „Габријеле Д’Анунцио” у Кјетију, Београд – Пескара 2017, 297–317.

различита текста о *Маџбејџу*. Прво сам се чудило како ми то тако лако иде од руке, а онда сам и поред несвесног опирања био приморан да не без чуђења схватим да се предајом семинарског рада није завршио мој однос с *Маџбејџом*. Почеле су да ми се враћају слике и мисли за које сам веровао да сам их давно заборавио. Нико није више био изненађен од мене када сам схватио да је *Маџбејџ* не само све време био у мени већ и да је несвесно потпуно условио мој поглед на свет. Гледао сам на свет очима Шекспировог *Маџбејџа*, носио сам без свести о томе његово проницање света који је у свим детаљима одражавао оно што је Шекспир имао као искуство живота. Другим речима, заправо од студентских дана све време живим и верујем да су на историјској сцени идиоти који причају бајке пуне буке и беса, управо како говори згађени Магбет, који је то схватио тек када је за опсене пролио крв. У мени није било гађења, то није био плод личног увида, једноставно сам то несвесно усвојио као непривизну истину. Отуда ме „историја” није покретала и нисам имао никакву жељу да изговарам монологе на историјској позорници, с тикванима лупам о шерпе и бојим царевом ново одело. Тај мањак историјског ероса, равнодушност спрам историјских пројекција „ослобађања”, није био производ оскудног личног искуства, већ је долазио из неког надличног извора који је избијао из Шекспировог *Маџбејџа*. Он се мање као текст, а више као нека невидљива снага провлачио кроз моје схватање света, пратио ме као сенка коју је моје Ја бацало на свет, озрачивао ме и учинио да другачије осећам себе. Давао ми је неку спремност да постојим изван историје и њених јунака који су се борили за „промене” и „будућност”. Струја мисли долазила је из Шекспира кога сам потпуно несвесно живео. Одатле је и дошла смелост да без остатка верујем у живот изван историје, покушавајући да то изразим *Речником технологије*, који се природно сударио са заступницима историјских интереса. Био је то неки својеврсни *самадхи*, одбијање да се конструише свет. Заплети натегнутих историјских драма чинили су ми се познати већ унапред, просто ме нису привлачили и узбуђивали, као да сам долазио из неког другог живота. И јесам, из Шекспировог. Уштедео ми је много времена и енергије. Ја се заправо нисам бавио Шекспиром. Насупрот томе, он се бавио мноме. У томе је, када се неко сумњичаво пита, најбољи однос књижевности и живота.

Још више сумњичавости, наравно, уперено је к питању могућности живота изван историје. Историја је реч која је постала патетична заклетва просвећеног човека који у њој види најчвршћи залог сопственог постојања. За њу гарантује сâмо време које у просвећеном уму нема други избор него да својим протоком про-

изводи историју. Главни задатак просвећеног ума је ткање историје у коју би да упрегне време јер то је све што живот може да пружи човеку. Таква историја влада човеком. Међутим, у Шекспира може јасно да се види да историја никада не може да буде чврсто тло јер се увек измиче и изневерава оне који следе њене „циљеве”. Ако је нешто доказ Зенонове апорије да брзи Ахил никада неће стићи мудру корњачу, онда је то историја. Она је само медиј који се игра временом, сасвим неодговорна и блиска оном Хераклитовом исказу да је време као дете које се игра пиљака на обали бескрајног мора.

Шекспир се отуда својим драмама показује као прави зналац медија. Он показује како они сами по себи, служећи се позориштем, владају људима. Такво његово дело не може се исцрпсти историјским тумачењем, јер је историја чиста игра медија која не настаје и не нестаје у пукотини времена између старог и новог. Покушај сагледавања Шекспира кроз историјске форме слично је покушају да се птице науче да лете. Оне по својој природи добро лете и треба само пратити њихове покрете. Објашњавати им да лете боље, посебно ако су затворене у кавезу, само је узалудан покушај оних који немају крила. Треба само поћи од увида да је Магбет човек у кавезу, ни више ни мање од тога. Он је човек који игра улогу краља, а с којим су се медији поиграли дајући му привид моћи. Он је привидни владар, јер праву моћ имају само медији који све покрећу. Основни медиј Шекспирове драме нису јунаци који у заплетима буке и беса носе бремене радње, јер њихову моћ историја претвара у немоћ спрема натприродних сила. Прави протагонисти привида историје су медији. Шекспир им поклања посебну пажњу у *Маџбејџу* показујући на три места у драми како они засецају ток историје усмеравајући је ка „циљевима”, који се по природи ствари никада неће остварити, док се јунаци драме, брзи на мачу или на речима, својски труде да их досегну иако су сваким својим напором све даљи од њих. Реч је о појављивању три вештице, три демонска бића и саме Хекате, који уносе пресудне обрте у ток драме. Њихово присуство на почетку, средини и крају је нека врста осовине око које се окреће драма и њени јунаци, као што свако спирално кретање увире у неку празнину. Док се отимају да дођу до циља, верујући да нешто постижу у историји, пропадају у привид који непрекидно постаје све дубљи. За разлику од *Цара Едија*, где су натприродне божанске силе обавиле свој судбински посао још пре почетка саме драме, у *Маџбејџу* демони морају да улазе у саму радњу да се она не би отела и да би се привид прославио. Док се у антици правда остварује неумитним логосом равнотеже, који је сам по себи и природан и натприродан, у постантичком свету потребна је чиста натприродна воља да би се одржала варка историје.

Док сам ово писао, изненада сам се сетио да сам онај свој давни семинарски рад о Магбету и објавио под насловом „Зло и тумачење”. Када сам га отворио са знатижељом шта ћу у њему наћи, јер сам, наравно, заборавио шта сам писао, видео сам, не без задовољства, да нисам одмакао никуд и да све време стојим у месту. Писало је: „Ми драму видимо као јединствену позорницу. То је једини прави начин, јер разбијање драме на природни и натприродни план (што је условљено њеним модерним читањем) врши насиље над њеном изворном структуром.”³ После толико година изгледа ми да нисам много погрешио, јер се *Маџбей* може читати и као Шекспирово одбацивање учења оца модерности, Макијавелија, који верује да владар може да делује неспутан било каквим силама и обзирима. Магбет поступа тачно према препорукама *Владаоца*, у коме је политика ослобођена етике. Али исход је потпуно супротан Макијавелијевим предвиђањима и обећањима. Уместо да убиствим одржи власт, Магбет се стровалио у понор пакла у коме је изгубио све, и споља и изнутра. Лаковерни следбеници модерности, подложни олаким обећањима, вероватно мисли Шекспир док чита Макијавелија, уништиће све око себе и у себи. И то ће трајати све док не схвате да природно и натприродно, политичко и етичко, лично и опште не могу раздвајати. Наравно, када заточници модерности то схвате, биће касно јер ће посечене шуме као у *Маџбейу* кренути у осветнички поход, који ће се појавити као ова или она пошаст.

Просветитељство је свет ограничило на механизам лишен личности. С одбацивањем бројних неоплатонистичких традиција и свођењем живота на механику, оно је сузило видно поље на уску линију веште разборитости, не увиђајући повезаност која то превазилази. На тај начин је изграђена данашња површна култура у којој се живот препричава као историја из које се ствара слика, боље речено сенка, света. Међутим, кроз читање *Маџбейа* постаје јасно да овај свет није исто што и његова слика и да иза његове очигледности пулсира скривена сила која гура догађаје ка неком неочекиваном циљу. То сам и изразио у раду који је био мој семинарски – све је потопљено у натприродно. Нисам био свестан да тиме излазим на црту просветитељима и њиховој механичкој самовољи која је самоуверено збрајала догађаје без храбрости да погледа у сам извор драме постојања и непостојања.

А када се чита Шекспир све постаје једноставно. Магбет је главни јунак историјске драме, а вештице и демони, неисторијска бића, су основни њен медиј. Као што знамо из теорије информација,

³ Александар Петровић, „Зло и тумачење”.

сваки медиј је порука. Основна порука с којом на самом почетку драме излазе натприродна бића је „лепо је ружно, ружно је лепо”.⁴ Вештице управо то говоре Магбету занетом пред историјским одлукама које треба да донесе док на голом брду између њих промичу облаци магле. Није могуће замислити савременију медијску поруку коју и данас у једнаком постмодерном трансу преносе медијске вештице. Нити поруку с вишим степеном ентропије која већ у самој себи носи топлотну смрт поретка. Она даје тон целом драмском збивању, јер одмах све окреће наопако. То је некаква камера опскура у којој се свет претвара у слику која по природи ствари мора стојати на глави. Та порука има у себи толико хипнотичког танатоса да јој месмеризовани Магбет подлеже негде у средини драме, када преузима свест о догађајима, схватајући вараву бит медија, али без наде да се повуче јер му је ум већ заробљен, а руке кржаве. Он на ту покретачку поруку медија одговара поруком још убитачније ентропије без призива – „Ничега и нема осим оног што не постоји”, или, можда јасније преведено „сем нестварног ништа стварно није”.⁵ Поништавање напетости лепог и ружног, што је основ енергије историје, води исходу који Магбет, верујући у свој историјски циљ, види као нестварност. Он без свести о природи медија није имао где да побегне пред натприродним обртом осим у утварност, у апотеозу виртуелне стварности која постаје све савршенија док се све више крви пролива. Слика света се плаћа крвљу. „Крв је сасвим особит сок”, каже зато Мефисто у Гетеовом *Фаусту*. Што више крви истече, бледило живота је веће и виртуалност убедљивија. Свршена историја је савршена слика бескрвног света. Магбету ухваћеном у технологију производње нестварног света остаје само да се пита:

Чија ми страшна слика косу диже,
И моје чврсто усађено срце
Нагони да на неприродан начин
О ребра моја туче?⁶

Мисао која неприродно тече и срце које неприродно туче имају аритмију, кажу лекари. Вештице маме Магбета да убије краља и сруши стари поредак, не зато што је нови бољи, већ да би крв могла да потече. Оне су натприродна сила, немају крви и не раде то из личног интереса. Њих историја не занима, живот још мање, јер једино што их испуњава јесте преношење порука.

⁴ Вилијам Шекспир, *Магбет*, I,1, 665. У оригиналу: Nothing is but what is not.

⁵ Исто, I,3.

⁶ Исто, I,3, 675.

У поруци се енергија живота адресира ка празнини онога што није. Тако се добија на времену, односно време своди на празнину јер порука је равнодушна према историји. Иако се њен исказ мења, она је увек иста и отуда је историја увек себи слична. Магбет то не зна јер се на позорници историје бори за умишљени велики циљ. Скривено му је да су поруке медиј без садржаја, данас би се рекло технологија. Поруци вештица управо технологија даје убедљивост. Шекспир их с одличним осећајем за магију као технологију слика док се окупљају око котла из кога испаравају визије које засићују простор и екстатички омамљују Магбета. Он верује да му дарују живот, док му оне спремају смрт.

СВЕ ТРИ. Нек' се тава прекувава,
Укрчава, набубрава.
ДРУГА ВЕШТИЦА. Шарке око нек' се вари,
С барске змије режањ бари,
Псећи језик, жабље краље,
Са слепога миша маље,
Крилце сове, гујин жалац,
Краставуше жабе палац,
И батачић гуштерића,
Језик – ракља од слепића –
Да се врашки-врашка тава
Уврачана закувава.
(...)
Па прстиће од детета
Тек рођеног, што га била
Дроља-мати удавила,
(...)
ДРУГА ВЕШТИЦА. Још мајмунску крв додајте,
Па за чини не бригајте.

Оне подгрејавају котао визија којим бацају чини које изгледају као поруке будућности, али се испарења из њега спуштају као непрозирна магла над историјом.⁷ Вештице се отуда могу

⁷ Супстанције које вештице користе у овим стиховима врло подсећају на данашње приправке вакцина за глобалну „вирусну болест” која се јавила 2019, како кажу, у далекој Кини преласком вируса корона са слепог миша на змију, што је тек овлаш сцијентизована магијска басма сусрета бића таме с бићем зла. У савременом фармацеутском котлу измешани су разни антибиотици, желатини алуминијума, формалдехид, натријум глутамат, сулфити, беланчевине из јаја, али и ткиво абортираних људских фетуса узето *in vivo*, говеђи серум (гној), ћелијска култура мајмунских бубрега и пилећих ембриона, испрана овчја црвена крвна зрнаца, свињски панкреасни хидролизат казеина... Вештице чито

гледати као чисти дух технологије јер технологија је увек натприродна. Она је још од времена Френсиса Бекона посвећена савладавању природе. То је и мото француских енциклопедиста, и свих осталих револуционара. Сви уједињени у савладавању природе и њеном подређивању, према програмским Беконовим речима *commodis humanis inservire*. Тешко је заиста у великој магли технологије данас назрети и један зрак Сунца. Оно што нам је остало је само парни котао, мајка свих машина, који на разне начине маглом покреће свет. Анимирани механичке сабласти ослобађају паре из парних, бензинских или нуклеарних котлова док техно пророци падају ничице пред њима заклињући се да у испарењима виде слику будућности. Они ће, наравно, донети исто онолико будућности колико вештице Магбету.

Магбет је човек у кавезу, ни више ни мање од тога. Вештице му обећавају да ће бити краљ, да ће надвладати природни поредак и задобити апсолутну моћ. Та моћ је увек у будућности, али Магбет је позван да дела сада. Он је човек коме се кроз вештаствену технологију и њене чаробне формуле смеши власт над целим светом. То што му вештице стављају у изглед снажно појачава Леди Магбет. Онај мој давни семинарски рад био је заправо посвећен њој. Тада ми се учинило да је она најважнији лик драме, нека библијска Ева с поруком лепоте пада за свог Адама. Наравно да сличност није потпуна јер је Ева плодна, док је Леди јалова демонска пустош на крају историје.

Дођите, ви дуси,
Што убилачке мисли подстичете,
Обесполите ме, напуните ме сву
Од главе до пете грозном свирепишћу;
Згусните крв ми, запушите приступ
Свести, да ниједан покајнички
Знак природе не поколеба мој
Страховити смер, ил' га мирољубиво
Не сврати од дела...⁸

Чини се да Шекспир сматра да је бесполност, боље речено монополност, саморазорна основа моћи. *Unsex me*, гласни крик

нису пропустиле ниједан од састојака на којима се заснива модерна епидемиолошка медицина, која, гледана у овом светлу, као да више баца чини него што лечи. Оне су заправо врло егзактне и њихова запршка само наоко делује произвољно. У својој завереничкој кулинарској пракси вештице чак додају и одсечене прсте деце, тек да нас подсете одакле иде инспирација за *Pizzagate* и уметност која томе служи.

⁸ В. Шекспир, I,5, 680.

Леди Магбет, најбоља је подлога за „убилачке духове” и „грозну свирепост”. Разобручена воља Леди Магбет да буде монополна, да се насилно врати у неполну свест, не води назад ка рајском врту. Из монополности Леди Магбет извире изврнутост поретка и разорна снага њеног демонског лудила. Када се лепо и ружно пониште у једнакости, живот више не струји између полова. Стратегија монополности, тако обећавајућа, разорила је и њу саму: „Она која је била у стању да се с целом васељеном бори за сопствени рачун и, што је још важније, да буде потпуно одговорна за сопствени живот и поступке, она сада нема снаге ни да остане своја... Она пада у лудило, у потпуни самозаборав, укидање самосвести које је једнако духовној смрти.”⁹ Док пада, за собом повлачи и Магбета, преливајући у њега сав кошмар своје монополности:

Пожури амо да ти ја у слух
Налијем свога духа, да из тебе
Чврстином свога језика изагнам
Све оно што ти пречи пут до златног
Обруча оног који су ти судба
И натприродне силе, рекло би се,
Намениле да крунишу те њим.¹⁰

Упућујући свог супруга у тајну монополног владања светом, потпуно свесна присуства натприродних сила, Леди Магбет неувиђено саопштава саму бит политике медија и медија политике, где су обмана и завера алфа и омега:

Да обманете свет, ви узмите
И сами изглед света: носите
Срдачну добродошлицу на усни,
У оку и на руци: гледајте
К’о цвет безазлен, ал’ под овим видом
Будите змија.
Околину своју
Исмејмо својим ведрим изгледом:
Притворним лицем нека скријем ја
Оно што срце притворно ми зна.¹¹

Она охрабрује и појачава Магбетову страсну резонанцу с вештицама и ставља технологију медија у пуни погон. У котлу кључају,

⁹ „Зло и тумачење”, 19.

¹⁰ В. Шекспир, I,5, 679.

¹¹ Исто, I,5, 681.

мешају се и уздижу визије, привиди, обећања краљевске будућности, бескрајна освајања свега што постоји. Све је само изглед, ведро лица медијских вештица, самодоволна слика, претварање, револуција, реформа, транзиција, све оно што није. Свет треба на сваки могући начин само обманути да би се из тога родила моћ. Историја и нема други циљ осим обмане. Зато највећа од свих обмана у низу, технологија, доноси цветове утопија будућности обавијене скривеним змијама. Технологија нема смисла осим као порука будућности и нових усавршених утварних облика који стварају, као у *Маџбејџу*, утисак да се негде иде где ће сви ничице пасти пред њеном апсолутном моћи. Технологија је круна натприродне и противприродне политике зла.

Магбет је човек у кавезу, ни више ни мање од тога. Његова чула су опијена и њему је потребна технологија да би у будућности све подвргао својој моћи. Стога му вештице саопштавају да ће бити нови тан од Кодора, а потом и краљ. Између њега и апсолутне моћи стоји само крв коју треба да пролије. Мора да савлада природу око себе, правога краља који одржава поредак, као и природу у себи која мора да одустане од етике и пристане на убиство. За бољу будућност, као и увек, мора да се принесе људска жртва. Магбет се, као што знамо, у драми на то одлучује. Он каже:

Нема средства
Којег се нећу прихватити ако
Корист ми нуди.¹²

Овакав недвосмислени макијавелизам је бит политике модерности. Модерност и етика не иду заједно. Опште добро је просто застарело: Кантов покушај да га спасе је закаснео, јер његова идеја да човек треба да буде схваћен као сврха а не као средство делања, једноставна замена места средства и сврхе, био је само узалудни покушај инверзије који није имао на шта да се ослони јер човек је већ неповратно живео од смрти другог, смрти природе и смрти Бога. Похвала смрти уједињује и ренесансног Макијавелија, који тражи непрекидан злочин да би се очувала власт, *а не њоредак*, просветитеље који су се у име напретка радовали смрти природе сводећи живот на механизам, Хегела и немачке класичаре који у име апсолутног духа убијају Светог духа, који није мање у најмањем него у највећем и апсолутном, и свима онима због којих је Ниче био приморан на крик Бог је мртав.

¹² Исто, III,4.

Шекспир као да нас упозорава да иза свега стоји вештица Хеката, која онима спремним на зло даје у изглед моћ коју ће зломислећа употреба човека донети. Похлепне људе није тешко навести да поверују у оно што желе, да им жеља буде једина вера. Али Хеката само својим вештицама открива шта је последица виртуелног – нестварног што стварније је од стварног.

Завртеће се мозак њему, стаће
Да боцка коб, да смрт исмева, па ће
Толико наде његове да букну,
Да разлог, страх и човечност умукну.¹³

Нико боље него Шекспир није описао механику модернизације и њено изазивачко боцкање судбине, охоло изазивање смрти идејама дигиталне бесмртности, успаљено ишчекивање постхумане будућности. Он тај занос види као ватрену стихију наде у којој сагоревају и у пепео се претварају сви обзири, мера и равнотежа. У прози речено, реч је о идолатрији чија цена је претварање стварног света у виртуелно, дигитално згариште.

Мисао је моја,
Тек замишљено вршећи убиство,
У тол'кој мери уздрмала царство
Кукавног људског бића мога, да се
Делатна моја моћ расплинула
У слућењима и нагађањима.¹⁴

Магбет улази у освајање апсолутне моћи над природом ствари јер му медиј вештаствене технологије гарантује неповредиву надмоћ. Према визији која се диже из котла вештице му стављају до знања да је у надмоћи свог зла недодирљив и да може да страда само када шума почне да хода и кад на њега дигне руку неко кога мајка није родила. Он то сматра немогућим и обећање неограниченог владања тако извесним да постаје безобзиран према свима и само што не узвикне – Магбет, како то гордо звучи! Сече једног по једног обласног владара, убија и њихову децу, чију смрт сматра оправданом за успостављање свог новог поретка, отима имовину да би он био још богатији, а сиромашни још сиромашнији. У нади у неприкосновену будућност све вештије га учвршћују демонске приказе које му се обраћају добро знајући његове слабости.

¹³ Исто, III,5.

¹⁴ Исто, I,3, 675.

Срчан к'о лав и охол буди ти.
Не хај за мржњу, гнев и преврат зли:
Док уз високе дансинејске стене
Бирнајнска шума велика не крене,
Магбет побеђен неће бити.¹⁵

Он би желео да натприродним бићима постави још неко питање, али нема више времена. Док га опија моћ, његова немоћ постаје очита, он заправо губи тло под ногама, јер највећа слабост човека лежи у његовој идеји будућности. Вештице се зато њоме sluже као основном полугом историјске механике.

Кад сам горео од жеље да наставим
с питањима, оне се претворише у ваздух и ишчезоше у њему.¹⁶

Историја је непрекидна проповед о будућности, али увек умукне када се поставе суштинска питања. Она запитаног човека оставља на цедилу с одговорима на море безначајних ствари, али ни са једном извесношћу од које се може кренути. Уместо извесности ту су само вероватноће да шуме не ходају. И онда се у Шекспировој драми неминовно дешава невероватно – поруке медија руше се као празне двосмислице, и шуме, упркос свим очекивањима, почињу да се крећу. Догађа се чудо од кога историја зазире. Лепо ипак није ружно, а нестварно није стварно. На Магбетов ужас шуме почињу да ходају јер су исечене. Историјски циљеви су само алиби за сечу шума које спајају небо и земљу. Моћ ће учинити да све буде доступно и лако, али више неће бити шума које су све сведене на „дрвну грађу” и сасечене на олтару будућности. Све је ту, али се од мноштва више не може дисати, дух се гуши и историјски јунак узалуд покушава да опере руке.

Све опет нешто противприродно!
Јалово властољубље, ти живота
Властитог свога гуташ сокове!¹⁷

Магбет је човек у кавезу, ни мање ни више од тога. Не схватајући двосмисленост историје, да се добија само оно што је изгубљено, он је поражен привидом. Он остаје јалов без животних сокова, њихово кружење стаје, и све се претвара у умртвљену форму и рециклирану реформу.

¹⁵ Исто, IV,1, 729.

¹⁶ Исто, I,5, 678.

¹⁷ Исто, II,4, 703.

Паклене силе
Често нам кажу истину тек зато
Да нас на зло наведу, и ситницом
Невином неком придобијају нас
Да би нас потом мучки сурвале
У амбис последица.¹⁸

Магбет цео живот слепо следи поруке које је добио преко медија. Зато се његов животни пут завршава у понору. Чак и док тоне не успева да схвати да су медији сенка одраза живота. На крају и он схвата да је на путу без повратка, да се њему догађа управо оно, јер и нема шта друго у свету симетрија, што је радио другима. Газећи и бацајући у понор он није никог другог до себе посветио подземним силама. Али да би се то схватило, мора се разумети смисао етике, што Магбет слаб према натприродним обећањима није кадар. Етика је такође натприродна, али не и неприродна, а од тог сазнања Магбета не дели ништа мање него сопствена смрт.

Живот је само сенка која хода,
Кукавни глумац што на позорници
Сат-два се пући и разбацује,
А потом зуба не обели више.
Бајка је то што тикван прича њу,
Препуна буке, помаме и беса,
А посве празна.

Медији су живот без крви, избледели живот, нешто за шта нико не зна чему служи, осим средствима без смисла и краљевима без главе. Магбет је човек у кавезу, владар историје, ни мање ни више од тога.

Ко, дакле, влада историјом? У свом давном семинарском раду нисам поставио то питање, али је Шекспир већ дао одговор:

„У првој појави четвртог чина вештице ће показати Магбету осам краљева по реду којим ће сваки од њих владати у будућности. Огледало које ће носити последњи од њих преламаће ту поворку краљева чинећи тај ред бесконачно дугим. То је и натерало Магбета да се ужаснут упита:

’Шта, зар се овај низ
продужује до страшног суда?’

¹⁸ Исто, I,3, 674.

На то ће добити једино могући одговор:
'Да, краљу, све је тако' (IV,1).'¹⁹

То је можда најзначајнија сцена целе трагедије. Поворка оних који држе власт води до страшног суда, а највећа моћ тог низа, историје, лежи у огледалу. Ко држи огледало, он влада историјом јер историја се ствара огледалом. Да није огледала, низ би се прекинуо и видело би се да живи од одраженог светла, јер се откровења и објаве скривају тако што се засене кулисама историје. Цела историја није друго до поклоњење огледалу, а бестелесне приказе које се у њему одражавају јесу тајна његове моћи. Оне владају, а не Магбет са златним обручем на глави, ни његове жртве, ни човек који сече шуму да би савладао природу. Нешто је друго потребно да би се господарило историјом, јер бит историје сасвим извесно није нешто историјско – нешто толико добро прикривено низом одраза да није тешко схватити да никада нећемо сазнати ништа осим приче чије нити марљиво испредају историчари. Треба само знати да основна разлика између просвећености и просветљености лежи у виђењу огледала. Просветитељство за то никад није било способно, јер је за то потребно да се уздигне изнад историје и уграби поглед у натприродни поредак ствари.

Шекспир је један од оних који су то најбоље знали и зато про-тагонист његове драме није њен најбучнији јунак, Магбет, већ његова најтиша јунакиња, Хеката. Цела драма којој смо присуствовали је унутарњи дијалог Магбета и Хекате. Она му је понудила круну да би добио све и изгубио себе. Ставио је круну и видео да је то само магла и пара, живот у будућности, али да њега у бућности неће бити схвата тек када је све прошлост. Зато је потребна историја, нека врста заноса у коме јунаци извршавају све налоге вештица које не жуде ни за чим јер знају све. Жудња се појављује само у незнању. Њима је историја досадна, предвидива игра одраза у којој се унапред знају сви потези које жудња моћи или моћ жудње може да повуче. Када покушамо на драму историје да гледамо њиховим очима, морамо да се, уз дужну досаду, упитамо како је могуће да свест не може да се отме не тако скривеним клопкама. Шекспир је више него субверзиван мислилац, поткопава последњу љуску у којој се љуља илузија наде да ће се у историји нешто догодити и да ће се човек отети из затвореног златног обруча моћи. У историји у којој се најгласније чују бука и бес, добоши и топови, шерпе и лонци, нема победе, сви су изгубили.

¹⁹ „Зло и тумачење”, 16.

Једино добијају они који читају Шекспира. Или, боље речено, они који допусте да он прочита њих.

Др Александар Ж. Петровић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Професор Културне антропологије и Теорије културе и
цивилизације
petralist@gmail.com